

УДК 504:33(477/54)

DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i62.133528>

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

*Каменева Н.М., к.е.н., доцент,
Косич М.В., к.е.н., доцент,
Александрова О.Ю., ст. викладач (УкрДУЗТ)*

Одною з найважливіших складових економічної безпеки регіону є її екологічна безпека. У статті на прикладі Харківської області показано, що сьогодні є екологічні питання, що стають загрозою економічної безпеки країни в цілому та певного регіону зокрема. Тому екологічній складовій приділяється велика увага у державних документах з економічного розвитку, програмах національної безпеки та законах України. Харківщина, як один з найкрупніших промислових регіонів у країні, має екологічно несприятливу ситуацію. Але протягом останніх років ситуація змінилася на краще. Зроблено висновки про те, що необхідно розробити програму державного економічного стимулювання раціонального природокористування для збереження довкілля.

Ключові слова: економічна безпека, екологічна безпека, регіональна економіка, внутрішня та зовнішня безпека, природоохоронні заходи.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА

*Каменева Н.Н., к.э.н., доцент,
Косич М.В., к.э.н., доцент,
Александрова Е.Ю., ст. преподаватель (УкрГУЖТ)*

Одной из важнейших составляющих экономической безопасности региона является ее экологическая безопасность. В статье на примере Харьковской области показано, что сегодня есть экологические вопросы, которые становятся угрозой экономической безопасности страны в целом и определенного региона в частности.

Поэтому экологической составляющей уделяется большое внимание в государственных документах по экономическому развитию, программах национальной безопасности и законах Украины. Харьковская область, как один из самых крупных промышленных регионов в стране, имеет экологически неблагоприятную ситуацию. Но в течении последних лет ситуация изменилась к лучшему. Сделаны выводы о том, что необходимо разработать программу государственного экономического стимулирования рационального природопользования для сохранения окружающей среды.

Ключевые слова: экономическая безопасность, экологическая безопасность, региональная экономика, внутренняя и внешняя безопасность, природоохранные мероприятия.

ENVIRONMENTAL PROTECTION OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE REGION

*Kameneva N.M., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Kosich M.V., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Aleksandrova H.Y., Senior lecturer (USURT)*

Today the most pressing problem is the environmental issues that are threatening the economic security of the country as a whole and a particular region in particular. Therefore, the environmental component is given much attention in state documents on economic development, national security programs and laws of Ukraine. The transition to a sustainable development of the country and a certain region is not possible without environmental protection measures. Kharkiv Region as one of the largest industrial regions in the country, has an ecologically unfavorable situation. But in recent years, the situation has changed a little bit for the better. Unfortunately, it's a result by decline in industrial production in our region, that is, the economic downturn in enterprises, rather than at the expense of the latest technologies and the release of high quality products, using innovative technologies that take into account danger of environmental pollution. The territory of the Kharkiv region has a high rank of environmental tension. Here on the large territory the capacities of the ecosystems are exceeded and the further increase of production (at the existing level of technologies and the structure of production). Will lead to the final degradation of natural complexes, the complete depletion of the resource base and the formation of stable zones of the disease of the population, indicating a chain reaction to the unresolved one problem as a result of for the other. It is necessary to develop a program of state economic incentives for environmental management for the preservation of the environment for today's and future generations. Implementation of the state policy on ensuring sustainable development and protection of the environment presupposes the implementation of the approved law on the right of citizens to a prosperous environment, the rights of future generations to use natural potential, as well as solving current socio-economic tasks in connection with the implementation of measures to protect and improve the environment, preservation and restoration of natural resources.

Key words: economic security, environment security, regional economy, internal and external security, environment protection measures.

Постановка проблеми. характеру на сьогодні стають не просто Невирішені проблеми екологічного проблемами доводиться, а виходять на рівень

внутрішніх загроз економічній безпеці регіону.

Вирішення екологічних проблем все частіше виходить на рівень державних завдань, які стоять перед усім суспільством. Разом з державними програмами з довілля охорони і населення не можна ігнорувати у вирішенні таких питань потенціал таких великих промислових регіонів, як Харківська область. Питання економічної безпеки Харківської області стоїть дуже гостро, і одним з невирішених питань, яке на сьогодні безпосередньо впливає на формування ресурсів області, виступає проблема екологічного характеру. Регіональна екологічна ситуація впливає на трудові ресурси регіону, на формування позитивного інвестиційного клімату, і зрештою, на економічну безпеку в цілому. Тому розгляд питань регіональної екології досить гострий.

Аналіз досліджень. Питання дослідження екологічної складової для забезпечення економічної безпеки розглядається як вітчизняними, так і іноземними вченими.

Так наприклад, вітчизняні вчені В. Л. Дикань, І. В. Токмакова вважають, що для України головний аспект, як і раніше, покладається на видобуток, повноту вилучення та якість переробки мінеральних ресурсів. Надзвичайно важливим фактором є збереження навколишнього природного середовища, і на сьогоднішній день все більше уваги приділяється питанням екології [1]. У різних країнах щорічні економічні збитки від забруднення і деградації природного довкілля оцінюються в межах 0,4-18% їх ВВП [2]. В Україні та в інших державах з перехідною економікою ця цифра досягає 10-15%.

Невирішені проблеми. Розглядаючи екологічну складову в світі проблем економічної безпеки, з'ясовано, що недостатньо дослідженим об'єктом є регіональна економіка. На основі наявних даних, можливо виконати аналіз

екологічної обстановки саме в Харківському регіоні, адже він має величезний промисловий потенціал, який впливає на формування економічної безпеки всієї України.

На наш погляд, необхідно сформувати об'єктивне уявлення про екологічну ситуацію в Харківському регіоні з врахуванням її впливу на економічну безпеку країни в цілому.

Ціллю статті є аналіз екологічної складової та її впливу на економічну безпеку регіону країни.

Основний матеріал. Багатовіковий досвід життя і діяльності людини, а також всього суспільства в цілому показує, що в природі взагалі не існує природних і штучних (створених людиною, людьми) об'єктів, процесів, явищ, які б були абсолютно безпечні для людини. Теоретичні дослідження показують, що безпечним для людини можуть бути лише об'єкти, позбавлені запасів енергії, хімічні і біологічно активних елементів. Таким чином, будь-який реально існуючий об'єкт володіє безліччю властивостей, які використовуються людиною в його виробничій і повсякденній діяльності.

Ці властивості можуть бути небезпечними і безпечними для здоров'я і життя людини. Так, наприклад, радіоактивність, що є властивістю радіоактивних речовин в цілому, є небезпечною властивістю для здоров'я і життя людини. Але людина, забезпечуючи себе необхідним захистом, широко використовує цю властивість радіоактивних речовин для задоволення своїх потреб в різних сферах людської діяльності.

Розглядаючи проблеми національних інтересів з точки зору економічної безпеки, як на рівні держави, так і на рівні регіонів, необхідно відзначити одну із складових проблем економічної безпеки - екологічний стан довкілля. Більшість учених виділяють екологічну безпеку як одну з

функціональних складових економічної. Тому в багатьох документах, що стосуються економічної безпеки, природоохоронні заходи виділені як важливий аспект економічного розвитку, за умов нормального (прийнятого у всьому світі стандарту) екологічного стану і охорони довкілля на державному рівні.

Так, в Концепції національної безпеки України відбивається сукупність офіційно прийнятих в країні поглядів на цілі і державну стратегію в області забезпечення безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх погроз політичного, економічного, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з врахуванням наявних ресурсів і можливостей. Екологічні проблеми стоять перед державою як одні з першочергових, оскільки не вирішення цієї задачі може призвести до екологічної катастрофи, зачіпаючи не лише здоров'я населення країни, але і позбавляючи її будь-якого майбутнього.

Під загрозами економічної безпеки прийнято розуміти наявність сукупності умов і чинників, що створюють небезпеку життєво-важливим інтересам особи, суспільства і держави. Реальні і потенційні загрози об'єктам безпеки, витікаючи від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, визначають зміст діяльності по забезпеченню внутрішньої і зовнішньої безпеки. Проблеми екологічного характеру прийнято відносити до однієї з загроз економічній безпеці, причому цю загрозу можна назвати як внутрішньою, так і зовнішньою.

В даний час можна вважати, що основною зовнішньою загрозою екологічного напрямку економічній безпеці на рівні країн, як України, так і інших є війни, особливо ядерна війна, яка може призвести до екологічної катастрофи планетарного характеру. Реальність такої загрози переконливо доведена

теоретичними дослідженнями і експериментами, виконаними в 80-х роках 20 століття відомим ученим зі світовим ім'ям - Н. Моїсєєвим [3].

Для забезпечення екологічної безпеки і захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави створюються системи забезпечення екологічної безпеки. Розглянемо це на прикладі «озонових дір».

Встановлено, що концентрація озону над окремими територіями Землі періодично зменшується. Такі явища отримали назву «Озонові діри», пояснюється це зменшенням вмісту озонових часток в атмосфері, яке пов'язане з дією так званих озоноруйнуючих речовин. Зусилля міжнародного співтовариства в даний час направлені на заміну озоноруйнуючих речовин «озонобезпечними», що пов'язане із значними витратами на зміну технології виробництва групи хімічних продуктів.

Відповідно до Віденської конвенції про охорону озонowego шару (1985 р.), до якої Україна приєдналася в 1986 році, а також ряду протоколів до цієї Конвенції до 2000 року всі країни - учасниці Конвенції повинні припинити виробництво і використання всіх озоноруйнуючих засобів.

Система забезпечення екологічної безпеки від вказаної вище зовнішньої загрози включає сукупність систем міжнародних договорів політичного, військового і екологічного характеру. Багато хто з цих документів не допускає розв'язування яких-небудь війн і, особливо, ядерної війни, а в разі виникнення серйозних протиріч між країнами, забезпечують їх розв'язання мирними засобами, а відповідні міжнародні органи здійснюють контроль за виконанням вимог вказаних договорів.

Система забезпечення екологічної безпеки від внутрішньої загрози включає: систему законів України, в яких вказані вимоги по захисту довкілля від яких-небудь забруднень антропогенного і

техногенного характеру, а також систему державних органів виконавчої влади, на які покладена відповідальність по контролю і нагляду за виконання вимог законів України по забезпеченню екологічної безпеки. Законами України також передбачені можливість і порядок здійснення контролю екологічної безпеки, як з боку громадських організацій, так і окремих громадян України.

Основи державної екологічної політики закріплені у ряді документів таких як Конституція України, Законі України «Про охорону довкілля», і «Концепція економічної безпеки України», розроблена в інституті економічного прогнозування НАН України.

Аналізуючи приведені вище документи можна визначити, що роль екології в зміцненні економічних і політичних позицій країни поставлена в один ряд з економічними, політичними, науково-технічними, інформаційними чинниками. Тут же визначені пріоритетні напрями діяльності нашої держави в екологічній сфері і представлені діями, направлені на запобігання і усунення негативної дії людської діяльності на довкілля.

У одному з розділів «Концепції економічної безпеки України» визначені цілі, напрями, завдання і принципи проведення в Україні єдиної державної політики в області екології на довгостроковий період. Пріоритетними ж напрями діяльності держави і суспільства є збереження природи і поліпшення довкілля. Тут же визначено, що природне середовище як коштовний компонент національного надбання має бути включене в систему соціально-економічних стосунків.

Перехід до стійкого розвитку країни та її регіонів передбачає здійснення екологічної політики, що базується на ефективному державному регулюванні, а також використанні фінансово-економічних можливостей всіх суб'єктів

природокористування.

Управління в області охорони довкілля на території Харківської області здійснюється органами державної влади обласного рівня, а також органами місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства.

Природоохоронні органи Харківської області на сьогодні представлені наступними органами і організаціями:

1. Колегія Держуправління екології і природних ресурсів в Харківській області;

2. Обласний координаційний радник з екологічних проблем;

3. Державна станція захисту рослин;

4. Обласний Фонд Охорони довкілля і інші.

В цілях ефективної взаємодії між Адміністрацією Харківської області, виконавчими органами міської влади і органами місцевого самоврядування були укладені ряд угод про спільну діяльність.

Реалізація обласної політики в області екологічних стосунків, визначення основних напрямів охорони довкілля здійснюється Адміністрацією Харківської області в особі обласного координаційного радник з екологічних проблем.

Харківська область входить в п'ятірку «найзабрудненіших» регіонів України. Формуванню небезпечної екологічної обстановки сприяла спонтанна індустріалізація регіону в довоєнний час і після Другої Світової війни. Екстенсивний розвиток промисловості, помилки в її розміщенні, технічна відсталість на сьогоднішній час і недооцінка наслідків господарської діяльності для природи регіону, вузьковідомчий, переважно споживчий підхід до використання природних ресурсів області нанесли невиправний збиток довкіллю, створили екологічно небезпечні умови життя населення. Проте статус «Зони екологічного лиха» територія Харківської

області до цих пір не отримала. Обласною Адміністрацією і багаточисельними громадськими організаціями не раз приймалися рішення про проведення першочергових природоохоронних заходів.

У Харківській області, як в одному з найкрупніших промислових регіонів, обстановка в екологічній сфері складається у край несприятливим чином. Слід зазначити, що останні декілька років принесли позитивні зміни в мікроклімат багатьох заповідних місць Харківщини, проте зміна екологічної обстановки на краще, на жаль, базується не на впровадженні очисних споруд або вживанні безвідходних технологій, а на елементарному скороченні випуску продукції на деяких великих заводах Харківської області.

В даний час Харківська область є найбільш урбанізованим районом в Східній частині України, розмістивши на своїй (не найбільшій) території тисячі промислових підприємств.

Найбільшу екологічну проблему Харківщини представляє забруднення атмосферного повітря. На підприємствах області впродовж 2016 року було викинуто в атмосферу 49,6 тис. тон токсичних відходів, що в 20 разів менше, ніж в 2015 році. Зменшення викидів сталося за рахунок виключення токсичних відходів вугільної породи [4].

Як відзначають провідні фахівці сектора державної інспекції цивільного захисту і техногенної безпеки Харківського міського управління ГУ МНС України в Харківській області, непридатні і заборонені до вживання агрохімікати є сьогодні однією з серйозних екологічних проблем Харківщини. Речовини, що накопичилися з давніх часів, несуть в собі загрозу всьому живому, і представляють істотний ризик не лише для довкілля, але і для самих людей [5].

Слід зазначити, що абсолютно не враховуються два крупні джерела

забруднення атмосфери - це підприємства ЖКХ і приватний сектор з пичним опалюванням - за орієнтовними оцінками, його викиди по сумі дорівнюють і навіть перевищують об'єми викидів від котельних ЖКХ і автотранспорту, зареєстрованого на приватних осіб.

Програми, які направлені на збалансований розвиток природно-сировинної бази для задоволення потреб економіки Харківської області, приймаються на всіх рівнях. З урахуванням динамічного розвитку регіону, вирішення пріоритетних екологічних проблем направлене на зниження негативної техногенної дії на природне середовище і здоров'я населення області.

Реалізація таких програм передбачена за рахунок коштів обласного бюджету, що поступають в його прибуткову частину у вигляді оплати за нормативні і наднормативні викиди і скидання забруднюючих речовин, розміщення відходів, частини плати за користування водними об'єктами, відрахувань на відтворення мінерально-сировинної бази.

Не можна забувати, що природні ресурси є одним з найбільш важливих чинників виробництва. Проте, не можна вичерпати цей ресурс, не думаючи про подальші покоління, при цьому забруднивши територію до точки «екологічного лиха».

Згідно з дослідженнями харківських екологів, територія Харківської області має високий ранг екологічної напруженості. Тут на значній території перевищені можливості господарської ємності екосистем і подальше нарощування виробництва (при існуючому рівні технологій і структурі виробництва), що приведе до остаточної деградації природних комплексів, повного виснаження ресурсної бази і формування стійких зон захворювання населення: це свідчитиме про ланцюгову реакцію на невирішену одну проблему внаслідок за

іншою.

Наявність високого наукового потенціалу, досить кваліфікованої і дешевої робочої сили в очах інвесторів є головною перевагою в Харківській області. Таке положення справ може привести до посилення позицій фронтальної економіки, що намітилися, де існуючий економічний механізм природокористування хоча і не гальмує економічний розвиток, але ставить загальні обмежуючі рамки [6].

При оцінці інвестиційної характеристики, екологічний чинник, разом з фінансовим і соціальним, для розвитку економіки Харківської області стає таким, що обмежує, знижує інвестиційну привабливість і темпи залучення до міжрегіональних і міжнародних зв'язків. Технічний прогрес на харківських підприємствах розвивається майже точковим чином, що посилюється і рядом об'єктивних причин (подорожчання газу може привести до згорання деяких виробництв регіону). Єдина можливість забезпечити поступовий розвиток промисловості Харківської області - інноваційні технології.

Основний напрям інновацій в Харківській області - максимізація природокористування, яке слід розуміти в даному випадку, як максимально глибоке використання (переробка) природних ресурсів. Ресурсозберігаючі виробництва (особливо за обставин, що склалися з подорожчанням газу) мають незрівнянно великі можливості підвищення прибутковості. Зниження витрат тут обумовлене зростанням концентрації і комбінування виробництв а в його вертикальних і горизонтальних формах, ресурсозбереженням, підвищенням комплексності використання сировини, розширенням асортименту продукції і появою лідируючих продуктів.

В зв'язку з цим, основне завдання інноваційної діяльності в Харківському регіоні - перетворити продукти, що

випускаються

Харківськими підприємствами, - на продукти високої якості, з використанням інноваційних технологій, що враховують небезпеку забруднення довкілля.

В даний час, як основні джерела економічного розвитку, Харківська область продовжує використовувати чинники виробництва і інвестиції, що спрямовуються лише у виробництво, торгівлю і будівництво і не сприяють ефективній трансформації структури регіонального господарства з точки зору екології.

Економічне стимулювання раціонального природокористування може здійснюватися через систему позитивних і негативних методів мотивації.

Серед негативних методів для Харківської області одним з найраціональніших слід рахувати створення сприятливого інвестиційного клімату для інвесторів. На жаль, велика частина інвестицій в ресурсозберігаючі технології - це власні кошти підприємств. Інші джерела фінансування або недоступні, або економічно не вигідні. Держава вводить певні заходи для того, щоб економічний механізм стимулювання ресурсозбереження запрацював. Ряд підприємств на своєму досвіді вже показали, що впровадження ресурсозберігаючих технологій дозволяє не лише підвищити екологічність виробництва і понизити негативну дію на довкілля, але і підвищити ефективність виробництва і конкурентоспроможність продукції.

Підприємства, продукція яких має експортну спрямованість, не лише впроваджують ресурсозберігаючі технології, але і впроваджують системи управління якістю і екологічного менеджменту. Таким чином, бізнес, не чекаючи розробки і впровадження механізмів стимулювання ресурсозбереження і охорони довкілля, сам активізується в цьому напрямі.

У цьому сенсі така інноваційна

політика - це не стільки новий тип державної політики, скільки групування відомих методів науково-технічної і промислової політики, при постановці чітко певної мети - стимулювання науково-технічних нововведень. У Харківському регіоні необхідна така політика, яка приведе до підвищення не лише рівня економічного розвитку, але і до підвищення якості життя населення з точки зору поліпшення стану природного довкілля.

В даний час проблема охорони довкілля, раціонального (економічного) природокористування розглядається і усвідомлюється крізь призму моделі стійкого розвитку, а значить і в контексті економічної безпеки, що синтезує в собі і досить високі темпи економічного розвитку, і охорону, збереження довкілля, відновлення, заповнення, відтворення природних ресурсів. До усвідомлення такого єства і форми розвитку (стійкого), до сприйняття саме такої моделі розвитку підійшли через практику, через розуміння тієї обставини, що без наявності розвиненої економіки навряд чи буде можливим і реальним забезпеченням охорони довкілля на необхідному високому рівні.

У погляді на цю проблему підкреслюється ситуація, яка полягає у відчутті глобальної небезпеки і в тому, що таке відчуття примушує уряди, різного роду екологічні рухи, промисловців об'єднуватися, співпрацювати разом. Лише тісна взаємодія всіх зацікавлених в поліпшенні екологічної ситуації організацій, рухів, комітетів зможе істотно і позитивно вплинути на справи і проблеми в цій важливій для життя кожної людини сфері - сфері, яка є провідною ланкою науки і нової моделі стійкого розвитку, пов'язаної безпосередньо з новою суспільно-економічною наукою - соціальною екологією [5].

У зв'язку з цим слід підкреслити, що і суспільний ефект від економічних реформ, що проводяться в країні,

визначатиметься не тим, скільки і чого приватизовано, ні темпами приватизації, ні самими по собі інституційними перетвореннями, ні кількістю комерційних банків в банківській системі країни, ні наявністю акціонерних підприємств того або іншого типу, а саме соціальними умовами життя людей.

В даний час соціально-екологічний чинник займає центральне місце в основному лише в новій парадигмі економічної науки і в новій моделі стійкого розвитку, але, на жаль, не в практиці суспільно-економічного розвитку. Тому соціально-екологічний чинник не лише в теорії, але і на практиці повинен стати чинником-критерієм при переході до стійкого розвитку суспільства, на які мають бути зорієнтовані і інші чинники. Поки ж в плані екологічної ситуації в Харківському регіоні, в плані процесу екологізації виробництва справи йдуть далеко не кращим чином, тому для Харкова питання розумного природокористування мають особливу значущість, враховуючи його особливості розвитку і сьогодинське тяжке положення довкілля.

Висновки. Одним з найважливіших питань сьогодні, як для країни в цілому, так і для окремого регіону є проблема економічної безпеки, де важливою складовою є екологічна безпека. Здійснення державної політики по забезпеченню стійкого розвитку і охороні довкілля передбачає реалізацію закріпленого в Конституції України права громадян на благополучне довкілля, прав майбутніх поколінь на користування природним потенціалом, а також вирішення поточних соціально-економічних завдань в нерозривному зв'язку із здійсненням адекватних заходів по захисту і поліпшенню довкілля, збереженню і відновленню природних ресурсів. Ці потребують формування чіткої екологічної політики в Харківському регіоні.

Очікуваний вихід регіону з

ситуації, близької до застою економічного розвитку, призведе, особливо в перші роки, до пікових навантажень, які можуть виявитися позамежними для адаптогенних можливостей природного потенціалу регіону і, можливо, переведуть екологічну ситуацію в області з розряду екологічного лиха в розряд зони екологічної катастрофи, оскільки навантаження на довкілля ще збільшаться. Щоб уникнути цього, необхідний перехід промислового виробництва на нові і новітні технології, тобто необхідна технологічна реструктуризація регіонального господарства. У зв'язку з цим необхідно забезпечити адекватні умови для реалізації на практиці взаємозв'язаного тандему «економіка-екологія», а отже, для забезпечення екологічної безпеки регіону і переходу його економіки до стійкого розвитку.

Реалізація прийнятих програм, як на державному рівні, так і на рівні регіону в повному обсязі зажадає від адміністрації Харківської області, всіх природоохоронних органів мобілізації зусиль, точного економічного розрахунку, прийняття продуманих і не завжди стандартних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дикань В. Л. Розвиток еколого – економічного управління на підприємствах України в умовах євроінтеграції: монографія / В. Л. Дикань, І. В. Токмакова. – Х.: УкрДАЗТ, 2008. – 150 с.
2. Українська Л. О. Оцінка екологічної складової сталого розвитку та еколого-економічного рахівництва в Україні / Л. О. Українська // зб. наук. праць «Економічна теорія та право». – Х.: – 2014. – С. 92 – 102.
3. Моїсєєв Н. Н. Алгоритми розвитку.- М.: Наука, 1987.- 304 с.
4. Чернова Н. Л. Система моделей оцінки і аналізу економічної безпеки регіону // Економіка: проблеми теорії і практики, - Дніпропетровськ: ДНУ, 2016.- № 162.- С. 96-103.
5. Гаєць. Концепція економічної безпеки України
6. Клебанова Т. С., Чумак Н. Л. Оцінка рівня економічної безпеки регіонів України // Регіональні перспективи.- Кременчук: Асоціація «Перспектива».- 2010.- № 1.- с. 9-11.
7. Татаркин А., Романова О., Куклін А., Яковлев В. Економічна безпека як об'єкт регіонального дослідження // Питання економіки.- 2016.- № 5.- С. 78-89.
8. Архипов А., Городецький А., Михайлов Б. Економічна безпека: Оцінки, проблеми, способи забезпечення // Питання економіки.- 2014.- № 12.- С. 36-44.